Neuvotteleva virkamies Tiina Muinonen

17.10.2022

Eduskunnan hallintovaliokunta

Viite: HE 151/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain 9 luvun 1 ja 10 §:n muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Eduskunnan hallintovaliokunta pyytää sosiaali- ja terveysministeriön lausuntoa viitteessä mainitusta hallituksen esityksestä, joka koskee poliisin antaman virka-avun maksullisuutta ja maksuttomuutta.

Nykytila

Tällä hetkellä sisäministeriön asetuksessa poliisin suoritteiden maksullisuudesta (1191/2021) sen 6 §:ssä on säädetty, että valtion maksuperustelain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja maksullisia julkisoikeudellisia suoritteita, joista poliisi perii omakustannusarvon mukaiseksi määräämänsä maksun, ovat muun ohella virka-apu luonnollisille ja oikeushenkilöille sekä poliisihallinnon ulkopuolisille viranomaisille, lukuun ottamatta eräitä säännöksessä nimenomaisesti maksuttomiksi säädettyjä virka-apuja. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan asioista asetuksessa maksuttomiksi on tällä hetkellä säädetty vain mielenterveyslain (1116/1990) /31 §:ssä ja työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015) 253 ja 254 §:ssä säädetyt virka-avut.

Käytännössä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan poliisin virka-avusta ei ole peritty kustannuksia ennen kuin Poliisihallitus uudisti virka-apumenettelyyn liittyvää ohjeistusta ja laskutuskäytäntöä syksyllä 2020. Tämän jälkeen muista kuin erikseen maksuttomaksi nimenomaisesti säädetyistä virka-avuista poliisi on perinyt maksun.

Ehdotukset

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että virka-avun maksullisuudesta säädettäisiin jatkossa poliisilaissa (872/2011). Maksullisuus olisi laissa pääsääntö, jos muualla ei toisin säädettäisi. Poliisilaissa säädettäisiin mahdollisuudesta jättää maksu kuitenkin perimättä, jos se on perusteltua sosiaalisista, taloudellisista tai muista näihin verrattavista henkilökohtaisista syistä. Säännöskohtaisten perusteluiden mukaan säännöstä voitaisiin soveltaa yksityishenkilöihin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin väestöryhmiin kuten lähisuhdeväkivallan uhriin, ikääntyneeseen tai vammaiseen henkilöön taikka maahanmuuttajataustaiseen henkilöön sekä ihmiskaupan uhriin. Myös henkilön terveydentila voitaisiin ottaa huomioon maksuttomuutta arvioitaessa. Kuitenkin niin, että ilman virka-apua henkilön turvallisuus olisi ollut ilmeisen vaarassa.

Niin sanottuun sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) virka-apua koskevaan 22 §:n säännökseen ehdotetaan lisättäväksi uusi momentti, jonka mukaan lastensuojelutehtävässä ja sosiaalihuoltolain (1301/2014) 12 §:n 1 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tehtävässä poliisin virka-apu olisi jatkossa maksutonta.

Mielenterveyslain 31 §:ään ja työtapaturma- ja ammattitautilain 253 ja 254 §:iin lisättäisiin maininta maksuttomuudesta eli näiden lakien mukaiset virka-avut säilyisivät maksuttomina kuten tälläkin hetkellä, mutta maksuttomuudesta säädettäisiin jatkossa laintasoisesti.

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto

Sosiaali- ja terveysministeriö on ollut mukana esityksen valmistelussa ja kannattaa esityksessä ehdotettuja muutoksia. Esitys ei muuta poliisin virka-avun pyytämisen tai myöntämisen perusteita, kuten toimivaltaa koskevaa sääntelyä, vaan koskee ainoastaan poliisin virka-avun maksullisuutta ja maksuttomuutta. Poliisi myös edelleen päättää virka-avun antamisesta kuten tälläkin hetkellä.

Lastensuojelutehtävässä ja sosiaalihuoltolain 12 §:n 1 momentin tarkoittamissa kiireellisissä tehtävissä virka-avun maksuttomuus vahvistaa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden viimesijaisen ja kiireellisen turvan saamista, kun maksu ei edes käytännössä voisi muodostaa kynnystä virka-avun pyytämiseen. Virka-avun maksuttomuus mahdollistaa myös viranomaisen työn kohdentumisen varsinaiseen työhön, kun laskutuksen aiheuttama hallinnollinen työ jäisi viranomaisilta pois. Sosiaali- ja terveysministeriö pitää hyvänä, että virka-avun maksuttomuus kattaa laajasti lastensuojelun tehtävät eri vaiheissa ja viittaus sosiaalihuoltolain 12 §:n 1 momenttiin puolestaan kattaa kiireelliset tehtävät riippumatta siitä, miten kiireellisten tehtävien hoitaminen viranomaisessa käytännössä eri vuorokauden aikoina on organisoitu.

Yksityishenkilöitä koskevan sääntelyn osalta sosiaali- ja terveysministeriö toteaa vielä, että virka-apu olisi heille pääsäännön mukaan maksullista ja maksutonta ainoastaan, jos säännöksessä mainitut perusteet maksun perimättä jättämisestä ovat käsillä. Maksuttomuus näin edellyttää, että virka-avun pyytäjä itse käytännössä pystyy ja osaa virka-apua pyytäessään vedota maksuttomuuden perusteisiin. Maksuttomuuden perusteiden käsillä olo on poliisissa harkittava tapauskohtaisesti, mutta samalla turvattava perusteiden yhdenvertainen soveltaminen. Mikäli virka-apua pyytävä haavoittuvassa asemassa oleva henkilö ei syystä tai toisesta (esimerkiksi puutteellisen kielitaidon vuoksi) ole kyennyt tai osannut vedota maksuttomuuden perusteisiin, virka-avun pyytämisen kynnys seuraavalla kerralla voi nousta. Esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatilanteissa henkilöllä saattaa toistua tarve pyytää poliisilta virka-apua. Tilannetta hankaloittaa myös se, että virka-avun ja poliisin maksuttoman perustehtävän välinen rajanveto voi olla yksityishenkilölle haasteellista hahmottaa.